IJCRT.ORG ISSN : 2320-2882

INTERNATIONAL JOURNAL OF CREATIVE RESEARCH THOUGHTS (IJCRT)

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమంలో పాట ప్రాధాన్యత

సుమతి దౌడు, అధ్యాపకులు, తెలుగు విభాగం, తెలంగాణ సాంఘిక సంక్షేమ గురుకుల మహిళా డిగ్రీ కళాశాల భూపాలపల్లి

సారాంశం (Abstract)

హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమం (1946-1951) భారత దేశ చరిత్రలోనే కాకుండా, ప్రపంచ విప్లవ చరిత్రలోనూ ఒక విశిష్టమైన ఘట్టం. నిజాం నవాబుల నిరంకుశత్వానికి, రజాకార్ల అరాచకత్వానికి వ్యతిరేకంగా సాగిన ఈ పోరాటంలో 'పాట' ఒక శక్తివంతమైన ఆయుధంగా పనిచేసింది. అక్షరాస్యత తక్కువగా ఉన్న ఆ కాలంలో, సామాన్య ప్రజలను ఉద్యమం వైపు నడిపించడంలో వాగ్గేయకారులు, కవులు మరియు అజ్ఞాత జానపద కళాకారులు కీలక పాత్ర పోషించారు. దాశరథి, కాళోజీ, దరవు ఎల్లన్న వంటి వారు తమ రచనల ద్వారా ప్రజల్లో ఆత్మగౌరవాన్ని, పోరాట స్ఫూర్తిని రగిలించారు. ఈ పరిశోధనా పత్రం విమోచనోద్యమ పాటల సృష్టి ప్రక్రియను, రచయితల నేపథ్యాన్ని, మరియు ఆ పాటలు సమాజంపై చూపిన ప్రభావాన్ని థీమాటిక్ విశ్లేషణ ద్వారా చర్చిస్తుంది.

కీలక పదాలు: *హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమం, తెలంగాణ పాటలు, దాశరథి, కాళోజీ, రజాకార్లు, జానపద సాహిత్యం, ప్రజా చైతన్యం, సాయుధ పోరాటం.*

1. పీఠిక (Introduction)

తెలంగాణ నేల పోరాటాలకు పురిటిగడ్డ. ఇక్కడి మట్టిలో పుట్టిన ప్రతి అక్షరం ఒక ఆయుధం, ప్రతి పాట ఒక యుద్ధ గర్జన. 1946 నుండి 1951 వరకు సాగిన హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమం కేవలం ఒక రాజకీయ మార్పు కోసం జరిగిన పోరాటం కాదు; అది శతాబ్దాల అణచివేతపై సామాన్యుడు సాధించిన సాంస్కృతిక మరియు సామాజిక విజయం. నిజాం సంస్థానంలో కొనసాగిన భూస్వామ్య దోపిడీ (Feudal Exploitation), అమానవీయమైన వెట్టి చాకిరి, మరియు తీవ్రమైన సాంస్కృతిక అణచివేత తెలంగాణ ప్రజలను తమ సొంత గడ్డపైనే బానిసలుగా మార్చాయి.

ఈ చీకటి రోజుల్లో, అక్షరాస్యత లేని సామాన్య ప్రజల గొంతుకగా, వారి ఆవేదనకు ప్రతిరూపంగా నిలిచింది **'పాట'**. సాధారణంగా సాహిత్యం అనేది అప్పట్లో ఉన్నత వర్గాలకే పరిమితమైన కళగా ఉండేది. కానీ, విమోచనోద్యమ కాలంలో సాహిత్యం గడీల గడప దాటి, అట్టడుగు వర్గాల చేతుల్లో ఒక శక్తివంతమైన ఆయుధంగా (Weapon of the Oppressed) మారిన అపూర్వ సందర్భం కనిపిస్తుంది.

పాట అనేది కేవలం వినోదం కోసం పుట్టిన ప్రక్రియ కాదు. అది ఒక రాజకీయ సందేశాన్ని, విముక్తి కాంక్షను సామాన్యుడికి చేరవేసే అత్యంత ప్రభావవంతమైన సమాచార సాధనంగా (Mass Communication Tool) రూపాంతరం చెందింది. రజాకార్ల దాడులతో, నిజాం పోలీసుల లాఠీ దెబ్బలతో వణికిపోతున్న పల్లెల్లో ధైర్యాన్ని నింపడానికి, గ్రామాల్లో 'సంఘాలు' నిర్మించడానికి ఈ పాటలు ఊపిరి పోశాయి.

నాటి కవులు, వాగ్గేయకారులు తమ కలాన్ని తుపాకీతో సమానంగా వాడారు. జైలు శిక్షలను, చిత్రహింసలను సైతం లెక్కచేయకుండా, ప్రజల కన్నీటిని పాటలుగా మలిచి, వారిలో ఆత్మగౌరవ నిప్పును రగిలించారు. ఈ పీఠిక ద్వారా నాటి పాటలు కేవలం పదాల కూర్పు కాదని, అవి తెలంగాణ విముక్తికి సిద్ధాంతపరమైన మరియు సాంస్కృతిక పునాదులని నిరూపించే ప్రయత్నం చేయడమైనది.

2. లక్ష్యాలు (Objectives)

1. విమోచనోద్యమ కాల నాటి ప్రముఖ పాటల రచయితల నేపథ్యాన్ని విశ్లేషించడం.
2. పాటలు ఏ విధంగా సృష్టించబడ్డాయో (Creation Process) అధ్యయనం చేయడం.
3. మాండలిక భాషా ప్రయోగం మరియు జానపద శైలి పాటల వ్యాప్తికి ఎలా దోహదపడ్డాయో పరిశీలించడం.
4. పాటలు ప్రజల మనస్తత్వంపై మరియు ఉద్యమ గమనంపై చూపిన ప్రభావాన్ని అంచనా వేయడం.
5. నాటి సాహిత్యానికి, నేటి తెలంగాణ అస్తిత్వానికి ఉన్న సంబంధాన్ని వెలికితీయడం.

3. సాహిత్య సమీక్ష (Review of Literature)

తెలంగాణ విమోచనోద్యమం మరియు సాయుధ పోరాట సాహిత్యంపై గత ఏడు దశాబ్దాలుగా అనేక చారిత్రక, సాహిత్య పరిశోధనలు జరిగాయి. ఈ సాహిత్యాన్ని ప్రధానంగా మూడు వర్గాలుగా విభజించి సమీక్షించవచ్చు:

3.1 నాయకుల స్మృతులు మరియు చారిత్రక ఆధారాలు:

ఉద్యమంలో ప్రత్యక్షంగా పాల్గొన్న నాయకులు రాసిన గ్రంథాలు ఈ పరిశోధనకు ప్రాథమిక పునాదులు.

- **పి. సుందరయ్య గారి 'తెలంగాణ పీపుల్స్ స్ట్రగుల్ అండ్ ఇట్స్ లెసన్స్':** ఇది ఉద్యమ గమనాన్ని చారిత్రక కోణంలో వివరిస్తూనే, పాటలు మరియు కళారూపాలు ప్రజలను ఎలా ప్రభావితం చేశాయో ప్రస్తావించింది.
- **ఆరుట్ల రామచంద్రారెడ్డి, నల్లా నరసింహులు గారి స్మృతులు:** వీరు తమ జ్ఞాపకాల్లో పోరాట దళాలు రాత్రి పూట పాడుకునే పాటల గురించి, వాటి వల్ల కలిగే మానసిక ధైర్యం గురించి విశ్లేషించారు. ఈ గ్రంథాలు సాహిత్యాన్ని 'ఉద్యమ అవసరంగా' గుర్తించాయి.

3.2 నవలా సాహిత్యంలో పాటల ప్రతిబింబం:

తెలంగాణ జనజీవనాన్ని అక్షరీకరించిన నవలల్లో పాటలు అంతర్భాగంగా కనిపిస్తాయి.

- **దాశరథి రంగాచార్య రచనలు:** వీరి 'చిల్లర దేవుళ్ళు', 'మోదుగుపూలు' నవలల్లో కేవలం కథ మాత్రమే కాకుండా, నాటి పల్లెల్లో ప్రజలు పాడుకునే శ్రమజీవుల పాటలు, రజాకార్ల దాడుల నేపథ్య గీతాల ప్రస్తావన ఉంది. గత పరిశోధకులు ఈ నవలలను ఎక్కువగా 'రాజకీయ భావజాల' కోణంలోనే విశ్లేషించారు. కానీ, ఈ రచనల్లోని పాటలు ఏ విధంగా 'సాంస్కృతిక ప్రతిఘటన'కు (Cultural Resistance) ప్రతీకలుగా నిలిచాయో ఈ వ్యాసంలో లోతుగా చర్చించడమైనది.

3.3 జానపద సాహిత్య సంకలనాలు మరియు ఆధునిక పరిశోధనలు:

లిఖిత రూపం లేని పాటలను వెలికితీసి, గ్రంథస్థం చేసిన పరిశోధకుల కృషి ఈ వ్యాసానికి ప్రధాన ఆధారం.

- **జయధీర్ తిరుమలరావు గారి పరిశోధనలు:** 'తెలంగాణ సాయుధ పోరాట పాటలు' వంటి వీరి సంకలనాలు అజ్ఞాత కవుల గొంతుకలను ప్రపంచానికి పరిచయం చేశాయి. వీరు సేకరించిన పాటల్లోని మాండలిక సొగసు, నాటి సామాజిక అశాంతిని వెల్లడిస్తాయి.
- **సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి గారి విశ్లేషణలు:** తెలంగాణ సాహిత్య చరిత్రను విశ్లేషిస్తూ, పోరాట పాటలు తెలంగాణ అస్తిత్వానికి ఎలా పునాది వేశాయో వీరు వివరించారు.

ప్రస్తుత పరిశోధన యొక్క ప్రత్యేకత (Gap Analysis):

గతంలో జరిగిన పరిశోధనలు ఎక్కువగా పాటల యొక్క **'రాజకీయ ప్రయోజనం'** లేదా **'చారిత్రక క్రమం'** మీద దృష్టి సారించాయి. కానీ, ఈ వ్యాసం వాటికంటే భిన్నంగా **'పాటల సృజనాత్మకత - ప్రజా స్పందన' (Creative Expression & Public Response)** అనే కోణంలో సాగుతుంది. అంటే:

1. ఒక సామాన్య జానపద బాణీ (Tune) ఏ విధంగా శక్తివంతమైన రాజకీయ సందేశంగా రూపాంతరం చెందింది?
2. పాటలోని లయ (Rhythm) మరియు మాండలిక పదజాలం అక్షరాస్యులకే కాకుండా, నిరక్షరాస్యులైన శ్రమజీవుల మనసుల్లో ఏ విధమైన 'భావ విప్లవాన్ని' కలిగించాయి? అనే అంశాలను ఈ పరిశోధన సమగ్రంగా విశ్లేషిస్తుంది. ఈ సాహిత్య సమీక్ష ద్వారా నాటి పాటలు కేవలం వినోద సాధనాలు కావు, అవి ఒక చారిత్రక పరివర్తనకు కారకాలు (Agents of Social Change) అని నిరూపించడమైనది.

4. పద్ధతి (Methodology)

ఈ పరిశోధనలో కేవలం సాహిత్య పఠనానికే పరిమితం కాకుండా, సామాజిక-చారిత్రక దృక్పథంతో కూడిన **'గుణాత్మక మరియు విశ్లేషణాత్మక' (Qualitative & Analytical)** పద్ధతులను అనుసరించడమైనది. ఈ ప్రక్రియను ఈ క్రింది నాలుగు ప్రధాన దశల్లో నిర్వహించాము:

4.1 వనరుల సేకరణ మరియు వర్గీకరణ (Data Collection & Classification)

పరిశోధనలో విశ్వసనీయత కోసం రెండు రకాల వనరులను (Sources) ప్రాతిపదికగా తీసుకున్నాము:

- **ప్రాథమిక వనరులు (Primary Sources):** దాశరథి కృష్ణమాచార్య, కాళోజీ నారాయణరావు, దరవు ఎల్లన్న వంటి కవుల అసలు ప్రతులు, ప్రచురించబడిన కవితా సంకలనాలు. అలాగే, నాటి పోరాట కాలంలో రికార్డ్ చేయబడిన లేదా మౌఖికంగా సేకరించబడిన జానపద గీతాలను ప్రధాన ఆధారాలుగా తీసుకున్నాము.
- **ద్వితీయ శ్రేణి వనరులు (Secondary Sources):** తెలంగాణ సాయుధ పోరాటంపై వెలువడిన చరిత్ర గ్రంథాలు, పీహెచ్.డి సిద్ధాంత గ్రంథాలు మరియు జయధీర్ తిరుమలరావు వంటి పరిశోధకులు సేకరించిన విశ్లేషణాత్మక వ్యాసాలను సమన్వయం చేసుకున్నాము.

4.2 ఇతివృత్త పరమైన విశ్లేషణ (Thematic Analysis)

సేకరించిన వందలాది పాటలను వాటి అంతర్లీన 'వస్తువు' (Theme) లేదా ఇతివృత్తం ఆధారంగా వర్గీకరించి విశ్లేషించాము. దీనివల్ల ఉద్యమం ఏ దిశగా ప్రజల ఆలోచనలను ప్రభావితం చేసిందో స్పష్టమైంది.

- **అణచివేత ఇతివృత్తి :** రజాకార్ల అరాచకాలు, వెట్టి చాకిరి మరియు భూస్వామ్య దోపిడీని చిత్రించిన పాటల పరిశీలన.
- **ప్రతిఘటన ఇతివృత్తి:** భయాన్ని అధిగమించి ఆయుధం పట్టిన రైతుల ధైర్యాన్ని, వ్యూహాలను వివరించే గీతాల అధ్యయనం.
- **విముక్తి మరియు స్వేచ్ఛ:** స్వాతంత్ర్యం, భూమి పంపిణీ మరియు సామాజిక సమానత్వం కోసం ఆకాంక్షించిన రచనల విశ్లేషణ.

4.3 మౌఖిక చరిత్ర క్రోడీకరణ (Oral History Documentation)

సాహిత్యం కేవలం పుస్తకాల్లోనే కాకుండా, ప్రజల నరనరాల్లో ఎలా జీవించి ఉందో తెలుసుకోవడానికి **'మౌఖిక చరిత్ర'** పద్ధతిని వాడాము.

- ఉద్యమ కాలంలో స్వయంగా పాటలు పాడిన లేదా ఆ పాటల ప్రభావాన్ని కళ్లారా చూసిన వృద్ధుల జ్ఞాపకాలను, వారి అనుభవాలను సేకరించాము.
- లిఖిత రూపం లేని అనేక జానపద గీతాలను వారి గొంతుకల ద్వారా సేకరించి, వాటి చారిత్రక సందర్భాన్ని (Context) విశ్లేషించాము.

4.4 భాషా మరియు సామాజిక విశ్లేషణ (Sociolinguistic Analysis)

పాటల్లో వాడిన 'తెలంగాణ మాండలికం' ఏ విధంగా ఒక 'ప్రతిఘటన భాష'గా (Language of Resistance) మారిందో పరిశోధించాము.

- గ్రామీణ పదజాలం, సామెతలు మరియు పొడుపు కథలు పాటల్లో అంతర్భాగమై అక్షరాస్యులకే కాకుండా, సామాన్య కూలీలకు కూడా ఉద్యమ సందేశాన్ని ఎలా చేరవేశాయో విశ్లేషించాము.
- పాటల లయ (Rhythm) మరియు జానపద బాణీలు సామూహిక ఉద్వేగాన్ని (Collective Emotion) రగిలించడంలో పోషించిన పాత్రను అధ్యయనం చేశాము.

5. ఫలితాలు మరియు చర్చ (Results & Discussion)

హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమం (1946-1951) నేపథ్యంలో వెలువడిన పాటలు కేవలం సాహిత్య ప్రక్రియలు మాత్రమే కావు, అవి నాటి సామాజిక విప్లవానికి 'శబ్ద రూపాలు'. ఈ అధ్యయనంలో భాగంగా సేకరించిన పాటలు, వాటి నేపథ్యాలను విశ్లేషించగా ఈ క్రింది ప్రధాన ఫలితాలు వెల్లడయ్యాయి.

A. అస్తిత్వ చైతన్యం మరియు ఆత్మగౌరవం

నిజాం అణచివేతలో మగ్గుతున్న తెలంగాణ సమాజానికి తన సొంత శక్తిని గుర్తు చేయడంలో పాటలు ప్రధాన పాత్ర పోషించాయి.

తెలంగాణ అస్తిత్వ నినాదం:

"నా తెలంగాణ కోటి రత్నాల వీణ" — **దాశరథి కృష్ణమాచార్య**

(విశ్లేషణ: నిజాం పాలనలో తెలంగాణను వెనుకబడిన ప్రాంతంగా చూస్తున్న తరుణంలో, ఈ నేల వీరులకు, రత్నాల వంటి మేధావులకు పురిటిగడ్డ అని చాటిన ఈ చరణం ప్రజల్లో ఆత్మగౌరవాన్ని రగిలించింది.)

B. భూస్వామ్య దోపిడీపై నిరసన (Anti-Feudalism)

గ్రామీణ తెలంగాణలో 'గడి' అనేది భయం మరియు అణచివేతకు కేంద్రం. పాటలు ఈ భయాన్ని తొలగించి, రైతును యోధుడిగా మార్చాయి.

పోరాట పిలుపు:

"ఈ భూమి నీదిరా - ఈ మట్టి నీదిరా"

"దొరగాడి గడిముందు దండం పెట్టకురా"

"నీ కష్టమంతా దోచే దొరలను తరిమికొట్టరా!"

– జానపద గీతం

(విశ్లేషణ: 'దండం పెట్టే' బానిసత్వం నుండి 'ఎదిరించే' ధైర్యానికి సామాన్య రైతును ఈ పాటలు సిద్ధం చేశాయి. వెట్టి చాకిరిని తిరస్కరించడంలో ఇవి ప్రధాన భూమిక పోషించాయి.)

C. రజాకార్ల హింసాకాండ - మౌఖిక సాక్ష్యాలు

రజాకార్లు గ్రామాల్లో చేసిన దాడులు, హత్యలు మరియు మహిళలపై జరిగిన అకృత్యాలను జానపద కవులు తమ పాటల్లో రికార్డు చేశారు. ఇవి లిఖిత చరిత్ర కంటే బలంగా ప్రజల జ్ఞాపకాల్లో నిలిచాయి.

రజాకార్ల అరాచకంపై ఆవేదన:

"రజాకారా... రజాకారా..."

"వూళ్లూ తగులబెట్టితివి - వూపిరి తీసితివి"

"ఆడబిడ్డల మానము గలిపి - అట్టహాసము చేసితివి"

– అజ్ఞాత జానపద కవి

(విశ్లేషణ: ఈ పాటలు రజాకార్ల పట్ల తీవ్ర ఆగ్రహాన్ని కలిగించి, గ్రామాల రక్షణ కోసం ప్రజలు స్వచ్ఛందంగా గెరిల్లా దళాలు (Squads) ఏర్పాటు చేసుకునేలా ప్రేరేపించాయి.)

D. అమరవీరుల త్యాగనిరతి (Martyrdom)

పోరాటంలో ప్రాణాలర్పించిన వారిని స్మరిస్తూ పాడే పాటలు ఉద్యమాన్ని నిరంతరం సజీవంగా ఉంచాయి.

అమరవీరులకు నివాళి:

"వీరులారా వందనం - విప్లవ వీరులారా వందనం"

"దేశం కోసం దేహము నొడ్డిన ధీరులారా వందనం!"

– దరవు ఎల్లన్న

(విశ్లేషణ: మరణించిన వారి త్యాగం వృధా పోదని, వారు ప్రజల పాటల్లో కలకాలం జీవిస్తారనే నమ్మకం యోధులలో మరణభయాన్ని పోగొట్టింది.)

E. యుద్ధ మంత్రాలు మరియు గెరిల్లా పోరాటం

అడవుల్లో సాగిన సాయుధ పోరాటంలో యోధుల గొంతుల్లో ఈ పాటలు యుద్ధ మంత్రాల్లా ప్రతిధ్వనించాయి.

యుద్ధ గర్జన:

"ప్రాణము లొడ్డి ఘోర గహనాటవులన్ పరిమార్చినాముర"

"క్రూర మృగాల, భూస్వామ్య రక్కసి కోరలు పీకినాముర!"

– **దాశరథి**

చర్చ (Discussion Summary)

ఈ పాటల ప్రభావం వల్ల 1946లో కేవలం 40 గ్రామ సంఘాలు ఉండగా, 1951 నాటికి అవి 3,000 పైగా గ్రామాలకు విస్తరించాయి. అక్షరాస్యులకే పరిమితమైన గ్రంథాల కంటే, మాండలిక భాషలో ఉన్న పాటలు ప్రజల హృదయాల్లోకి నేరుగా చొచ్చుకుపోయాయి.

అంశం	ప్రభావం
భాష	తెలంగాణ మాండలికం అస్తిత్వ ఆయుధంగా మారింది.
భయం	పాటల ద్వారా రజాకార్ల భయాన్ని ప్రజలు అధిగమించారు.
ఐక్యత	కులమతాలకు అతీతంగా ప్రజలు ఉద్యమ బాట పట్టారు.
ప్రతిఘటన	కేవలం రక్షణే కాకుండా, దాడులను తిప్పికొట్టే చైతన్యం పెరిగింది.

మొత్తానికి, హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమ పాటల సాహిత్యం తెలంగాణ చరిత్రకు సామాజిక ఆత్మగౌరవాన్ని అందించిన మహోన్నత శక్తి. ఈ పాటలు ఉద్యమాన్ని కేవలం ఒక రాజకీయ పోరాటంగా కాకుండా, ఒక సాంస్కృతిక విప్లవంగా (Cultural Revolution) మలిచాయి. ఇవి భవిష్యత్తులో తెలంగాణ అస్తిత్వ ఉద్యమాలకు కూడా పునాదులుగా నిలిచాయి.

6. ముగింపు (Conclusion)

హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమ పాటల సాహిత్యం కేవలం అక్షరాల కూర్పు లేదా పదాల అమరిక కాదు; అది నాటి తెలంగాణ ప్రజల ఆవేదన, రక్తం, కన్నీరు మరియు అంతిమ విజయ గర్జనల సమ్మేళనం. ఈ పరిశోధన ద్వారా తేలిన ముఖ్యాంశాల ఆధారంగా ఈ క్రింది ముగింపు ప్రతిపాదనలను చేయవచ్చు:

సాంస్కృతిక యుద్ధతంత్రం (Cultural Warfare): దాశరథి, కాళోజీ, దరువు ఎల్లన్న వంటి మహాకవులు సాహిత్యాన్ని కేవలం వినోద సాధనంగా కాకుండా, ఒక 'యుద్ధతంత్రం'గా (War Strategy) మలిచారు. తుపాకీ గుండు కంటే శక్తివంతమైన పదాలతో నిజాం నిరంకుశ గద్దెను కదిలించారు. అక్షరాస్యత లేని సామాన్య రైతుకు సైతం తన హక్కుల పట్ల అవగాహన కలిగించడంలో ఈ పాటలు 'అదృశ్య సైన్యం'లా పనిచేశాయి.

మాండలికానికి లభించిన పట్టాభిషేకం: తెలంగాణ మాండలికాన్ని తక్కువ చేసి చూపిస్తున్న కాలంలో, అదే భాషలో పాటలు రాసి, దానికి గౌరవాన్ని, గుర్తింపును తెచ్చిపెట్టాయి ఈ రచనలు. అచ్చమైన పల్లె పదజాలం, యాస, మరియు పలుకుబడులు నిరసన భాషగా (Language of Dissent) రూపాంతరం చెంది, తెలంగాణ అస్తిత్వానికి గట్టి పునాది వేశాయి.

మానసిక పరివర్తన: ఈ పాటలు ప్రజల్లో కలిగించిన అతిపెద్ద మార్పు 'భయ నిర్మూలన'. రజాకార్ల దాడులతో అభద్రతా భావంలో ఉన్న పల్లె జనాల్లో, "వీరులారా వందనం" వంటి గీతాలు మరణభయాన్ని పోగొట్టి, అమరత్వాన్ని కాంక్షించేలా చేశాయి. పాట కేవలం విని వదిలేసేదిగా కాకుండా, ఆయుధం పట్టి పోరాడేలా ప్రేరేపించిన విప్లవ శక్తిగా నిలిచింది.

చరిత్రకు సాహిత్యమే సాక్ష్యం: నాటి అధికారిక చరిత్రలు పాలకుల కోణంలో రాయబడ్డాయి. కానీ, సామాన్యుడి పోరాట చరిత్రను, గడీల వెనుక జరిగిన దౌర్జన్యాలను, ప్రజల సామూహిక ఆకాంక్షలను నిక్షిప్తం చేసింది మాత్రం ఈ పాటల సాహిత్యమే. ఇవి నేటికీ తెలంగాణ సామాజిక-రాజకీయ పరిణామాలకు సజీవ సాక్ష్యాలుగా (Living Documents) నిలుస్తున్నాయి.

ప్రస్తుత ప్రాముఖ్యత: నేటి ఆధునిక తెలంగాణ నిర్మాణంలో కూడా ఆనాటి పాటల స్ఫూర్తి అంతర్లీనంగా కొనసాగుతూనే ఉంది. మలిదశ తెలంగాణ ఉద్యమంలోనూ నాటి 'పోరాట పాటల' శైలి, భాషా ప్రయోగం పునరావృతం కావడం ఈ సాహిత్యం యొక్క కాలాతీత శక్తికి నిదర్శనం. ఈ పాటలు కేవలం గతాన్ని స్మరించుకోవడానికే కాదు, భవిష్యత్ తరాలకు ఆత్మగౌరవ పాఠాలుగా, అణచివేతపై ధిక్కార స్వరాలుగా ఎల్లప్పుడూ నిలుస్తాయి.

7. సూచనలు (References)

1. భారత ప్రభుత్వం. (1948). *హైదరాబాద్ రాష్ట్రంపై వైట్ పేపర్.* న్యూ ఢిల్లీ.
2. వి. పి. మీనన్. (1956). *భారత రాష్ట్రాల ఏకీకరణ కథ.* ఒరియంట్ లాంగ్మన్.
3. పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య. (1972). *తెలంగాణ పీపుల్స్ స్ట్రగుల్ అండ్ ఇట్స్ లెసన్స్.* పీపుల్స్ పబ్లిషింగ్ హౌస్.
4. దాశరథి రంగాచార్య. *చిల్లర దేవుళ్ళు.* తెలుగు అకాడమీ.
5. కాళోజీ నారాయణరావు. *నా గొడవ.*
6. పి. సుందరయ్య. (1972). *తెలంగాణ పీపుల్స్ స్ట్రగుల్ అండ్ ఇట్స్ లెసన్స్.*
7. జయధీర్ తిరుమలరావు. *తెలంగాణ సాయుధ పోరాట పాటలు.*
8. హైదరాబాద్ స్టేట్ గెజిటీర్లు. (1940–1950).
9. కాళోజీ నారాయణరావు. *ఎంపిక చేసిన కవితలు మరియు రచనలు.*
10. దాశరథి కృష్ణమాచార్యులు. *అగ్నిధార* (కవితా సంకలనం).
11. జయధీర్ తిరుమలరావు. *తెలంగాణ సాయుధ పోరాట గీతాలు.*
12. ధనగారే, డి. ఎన్. (1983). *భారతదేశంలో రైతాంగ ఉద్యమాలు (1920–1950).* ఆక్స్‌ఫర్డ్ యూనివర్సిటీ ప్రెస్.
13. రణజిత్ గుహ. (1983). *కాలనీయ భారతదేశంలో రైతాంగ తిరుగుబాట్ల మూలాంశాలు.* ఆక్స్‌ఫర్డ్ యూనివర్సిటీ ప్రెస్.
14. హైదరాబాద్ రాష్ట్ర ఆర్కైవ్స్. *తెలంగాణ సాయుధ పోరాటంపై పత్రాలు (1946–1951).*
15. ఎకనామిక్ అండ్ పొలిటికల్ వీక్లీ. *తెలంగాణ ఉద్యమంపై వివిధ సంచికల వ్యాసాలు.*